

Steen Christophersen & Lars Peter Visth Hansen:
Storbritanniens historie. Columbus. 2019.

Den romerske erobring af England

England og Skotland dukker op i historien på grund af kontakten med romerne omkring 100 f.Kr. Dengang talte befolkningen keltiske sprog, der svarer til nutidens gælisk (i Irland og Skotland), walisisk (i Wales) og bretonsk (i Bretagne i Frankrig). Keltiske folkeslag dominerede store dele af Europa nord for Alperne i jernalderen. Kelterne havde ikke et samlet rige, men var splittet op i forskellige stammer, både i Storbritannien og på det europæiske fastland. Det var med til at gøre dem til et let bytte for oldtidens stormagt, Romerriget. Også selvom de efter datidens forhold havde ganske udviklede samfund med redskaber og våben af jern, befæstninger, klassesdeling, templer, landbrug, minedrift, håndværk, handel og pengevæsen.

Romerne erobrede det dengang keltiske Gallien (nutidens Frankrig) i 50'erne f.Kr. og angreb England under kortvarige felttog i 55-54 f.Kr. Romerne invaderede England og Wales igen i 43 e.Kr., erobrede området i løbet af cirka 30 år og gjorde det til den romerske provins *Britannia*.

Romerne anlagde veje, militærlejre og byer i Britannien, for eksempel London, Colchester, Gloucester, Lincoln og York. Overklassen og bybefolkningen blev helt eller delvist romaniserede, og de romerske guder blev indført i Britannien. Senest fra 300-tallet dukkede kristendommen også op i Britannien. Under folkevandringstiden sidst i 300-tallet gik det romerske styre i opløsning, og i 407-410 rømmede romerne Britannien for at samle kræfterne om et forsvar af Romerrigets kerneområder. Med romernes tilbagetrækning forsvandt hurtigt den romerske pengeøkonomi med mønter som betalingsmiddel, og kristendommen kom under pres.

Det romerske Londinium

London blev anlagt som en romersk by, *Londinium*, omkring 50 e.Kr. på en førromersk handelsplads. Her var det muligt at bygge en bro over floden Themsen, samtidig med at floden var dyb nok til, at man kunne sejle ind til byen. Den romerske bro lå omtrent, hvor London Bridge ligger i dag. Londinium fyldte oprindeligt cirka 1,4 kvadratkilometer midt i nutidens City of London.

Londinium overtog hurtigt rollen som romernes hovedstad fra Colchester, og fik et stort forum (torv) med tilhørende basilika, en 5 kilometer lang, 6 meter høj bymur, et fort med plads til over 1.000 soldater, et guvernørpalads, et amfiteater til gladiatorkampe, templer, badeanstalter osv. Ved floden lå der kaj-anlæg og pakhuse, og byen var centrum for et større vejnet. I 300-årene kom der kristne kirker og en biskop til. De rigeste indbyggere boede i stenhuse, mens størstedelen boede i lerklinede hytter og arbejdede som havnearbejdere, bygningsarbejdere, håndværkere m.m. Ved sit højdepunkt omkring 140 e.Kr. kan Londinium have haft op til 60.000 indbyggere.

Det angelsaksiske England

Der opstod ikke nogen ny centralmagt i Storbritannien, efter at romerne havde forladt øen, men fra cirka 450 blev landet invaderet østfra af germanske stammer: anglere, saksere og jyder ("juter", som de middelalderlige kilder kaldte dem), eller med ét ord: angelsaksere. De talte germanske sprog, der er oprindelsen til nutidens engelsk. Angelsakserne fordrev kelterne til randområderne, først og fremmest Skotland og Wales, og delte sig i en række mindre kongedømmer.

Angelsakserne var hedninge, der dyrkede guder som Woden og Thunor (svarende til Odin og Thor i Norden) og fortrængte den

▲ London/Londinium i romertiden. Maleri fra 1753.

Det romerske London

Det romerske London som en kunstner forestillede sig det i 1753. Rester af den romerske bymur kan i dag ses ved Museum of London og ved Tower Hill-stationen lige nord for Tower. Et udgravet romersk privat-hus med hypocaust-anlæg ligger i kælderens under et kontorhus i Lower Thames Street, men åbnes ved særlige lejligheder for besøgende. Resterne af et Mithras-tempel kan ses i en udstilling i kælderen under Bloomberg-centeret i Queen Victoria Street. Amfiteatret lå under Guildhall Art Gallery i Guildhall Yard, og udgravningerne af amfiteatret kan ses i museets kælderetage.

kristne kirke fra romertiden. Der kom dog snart missionærer fra det kristne Europa og fra det keltisk-kristne Irland, og angelsakserne blev kristnet fra slutningen af 500-årene til slutningen af 600-årene.

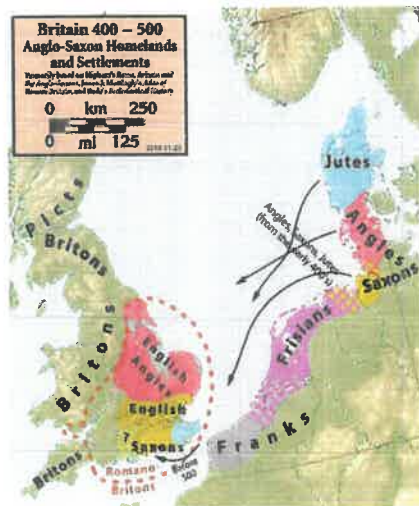
Kong *Ethelbert af Kent* gik som den første angelsaksiske konge over til kristendommen omkring 600, og den sidste hedenske angelsak-

siske konge blev besejret og døde i 655. Der blev bygget kirker og klostre, og den engelske elite begyndte at lære at læse og skrive. I 600-tallet vendte brugen af mønter som betalingsmiddel tilbage til England. Landets økonomi var, som før, baseret på landbrug; arbejdskraften var slaver, fæstebønder og frie bønder.

Vikingetiden og samlingen af England cirka 790-1050

Både England og Skotland var delt i flere stater i den tidlige middelalder, og det var først under presset fra de skandinaviske vikinger cirka 790-1050, at de to stater, England og Skotland opstod.

Vikingerne, anført af norske og danske høvdinge og konger lavede først overraskelsesangreb fra havet og plyndrede handelspladser, kirker og klostre, hvor der var samlet store værdier. Samtidige kristne kilder taler med rædsel om den hærgende fjende, der myrdede, plyndrede og førte deres fanger væk for at sælge dem som slaver. Senere udviklede vikingangrebene sig til regulære invasioner. Tit købte englæn-

▲ Øverst: Den angelsaksiske invasion af England i 400-tallet (anglere, saksere og jyder). Nederst: De britiske øer cirka 500-700 med de angelsaksiske kongedømmer i øst og syd – og de keltiske områder i nord og vest: Skotland (med Cumbria), Wales, Cornwall og Irland. Cornwall kom under angelsaksisk kontrol i 800-900-årene.

Sutton-Hoo hjelmen

Hjelm med ansigtsmaske fra en gravhøj ved Sutton Hoo i East Anglia, hvor en fornem person fik en hedensk begravelse et sted mellem 610 og 635 e.Kr. i et 27 meter langt skib med over 260 genstande: våben, rustning, sølvbeslåede drikkehorn, byzantinske sølvskåle og -skeer, bronzeskåle, franske mønter, en lyre, en dragt med guldspænder og meget mere. Hjelmen er lavet af jern, der oprindeligt har været overtrukket med tin, der har givet den et blankt, skinnende udseende. Masken er dekoreret med en ørne- eller dragefigur i forgyldt bronze. Vingerne danner øjenbryn på masken. Kroppen danner næsen og halefjærene overlæben. Bagpå har hjelmen en nakkebeskytter, og i begge sider hænger der kindplader, fastgjort med hængsler. Indvendigt har den været foret. Hjelmen var blevet knust, da gravkammeret efter mange år styrtede sammen over den ellers urørte grav. De bevarede stumper af hjelmen er her sat op på en brun rekonstruktion af resten af hjelmen. Den gravlagte person er muligvis kong Rædwald af East Anglia (cirka 599-625).

derne sig fri af angrebene med beskyttelsespenge, "danegæld". Men vikingerne erobrede også land og slog sig ned permanent.

Fra 865 erobrede vikingerne store dele af England, og kun Wessex under kong *Alfred den Store* (871-899) stoppede vikingernes fremmarch. I 878 og 886 sluttedes der fred mellem Wessex og vikingerne. Vikingerne regerede nu det nordlige og østlige England, "Danelagen", dvs. området, hvor danskernes lov gjaldt, mens Wessex kontrollerede resten.

Danelagen er endnu i dag fyldt med stednavne af dansk oprindelse, for eksempel *Grimsbj, Rugby* og *Skegness*, ligesom det engelske sprog optog en stor mængde danske låneord. Det vidner om en skandinavisk indvandring til, og stor kulturel påvirkning af, England.

Danelagen var sjældent en samlet stat, men delt mellem forskellige vikingekonger og -høvdinge. I løbet af den første halvdel af 900-tallet blev området gradvist generobret af Wessex, der havde udviklet en effektiv administration og et militær, der var de små vikingestater overlegent. Generobringen og samlingen af England gennemførtes stort set under kong *Æthelstan* (924-939) og afsluttedes endeligt med drabet på en norsk konge af Northumberland, *Erik Blodøkse*, i 954.

Vikingeangrebene fra Danmark og Norge vendte tilbage i stor stil fra 991 og kulminerede med den danske konge *Svend Tveskægs* erobring af England i 1013. Svend døde året efter, men hans søn *Knud den Store* (1016-1035) og dennes sønner sad på kongemagten indtil 1042. Efter Knud den Stores død smuldrede den danske kontrol med England væk. Skandinavernes tid i England var relativt kort, men deres angreb medvirkede til, at England blev samlet til én stat.

Det angelsaksiske London

Efter romertiden synes Londinium at være blevet forladt. I stedet opstod der vest for den en saksisk bebyggelse i 500-tallet, langs Themsen i området omkring nutidens Covent Garden. Byen kaldtes nu *Lundenwic* og var i en periode hovedstad i det angelsaksiske kongerige Essex.

London blev plyndret af vikinger 842 og 851, erobret i vinteren 871-872 og generobret af englænderne i 886. Det gjorde London til en grænseby kun 6-7 kilometer fra vikingernes Danelagen, og truslen fra vikingerne fik Londons indbyggere til at flytte ind bag den gamle romerske bymur. Byen blev nu kaldt *Lundenburh*.

Der byggedes nye, primitive kajlanlæg ved floden. Gaderne var grusbelagte, med små stråtrækte og lerklinede huse. Mange af dem havde kældre, og nogle af dem endda kaminer og latriner. Gradvist blev London en international handelsby, Englands vigtigste by og centrum for landets møntslagning.

Omkring år 1000 var der kun seks kirker i London, men i 1170'erne nåede byen op på 139 kirker. Den vigtigste af de nye kirker var forgængeren til nutidens Westminster Abbey, som blev bygget sammen med et nærliggende kongeligt palads i 1050-1065. Det gjorde Westminster til nyt magtcenter. Westminster Abbey har været Englands faste kroningskirke siden 1066 og fast begravelseskirke for de engelske konger 1272-1760.

1066: Den normanniske erobring af England

Efter de danske konger fik England igen en angelsaksisk konge, *Edvard Bekenderen* (*Edward the Confessor* 1042-1066). Da han døde uden en direkte arving, førte det til en voldsom magtkamp, hvor både en angelsaksisk-skandinavisk stormand, *Harold Godwinson*,

▲ Udsnit af Bayeux-tapetet der viser normannerne, som på hesteryg angriber de forsvarende angelsaksiske soldater. Den latinske tekst siger: "Her dræbes kong Harold." Angelsakserne kæmpede til fods, normannerne til hest og med bueskytter.

danske og norske konger og hertug Vilhelm fra Normandiet i Frankrig gjorde krav på kongemagten.

Harold Godwinson blev valgt som engelsk konge, men blev angrebet, først af nordmændene, som det lykkedes Harold at besejre i *Slaget ved Stamford Bridge* i Yorkshire i september 1066, og derefter af en normannisk invasionshær. I *Slaget ved Hastings* i oktober 1066 blev Harold Godwinson besejret og dræbt. Hertug Vilhelm af Normandiet blev konge af England og fik tilnavnet Erobreren: Vilhelm Erobreren (*William I the Conqueror*, 1066-1087).

Angelsakserne forsøgte flere oprør mod

deres nye normanniske herrer, i samspil med danske flådeangreb på England. Oprørene blev slået brutalt ned, og de danske angrebsflåder lod sig købe bort, så normannerne kunne konsolidere deres magt i England.

Englands nye herrer, normannerne, kom fra hertugdømmet Normandiet, formelt et len under den franske konge, men på dette tidspunkt reelt selvstændigt. Vilhelm var direkte efterkommer af vikingehøvdingen Rollo, der havde fået lenet overdraget af den franske konge i 911.

Det normanniske styre efter 1066

De angelsaksiske og skandinaviske invasioner

af England var folkevandringer, hvor landet, eller dele af det, blev erobret og overtaget af store indvandrergrupper, som smeltede sammen med de oprindelige indbyggere. Derimod betød den normanniske invasion kun en udskiftning af overklassen, da det kun var ret få normannere, der kom til England. De satte sig til gengæld solidt på magten og jorden, og fransk kultur kom til at dominere i overklassen. Fransk og latin blev landets officielle sprog, og frem til cirka 1400 var de engelske kongers modersmål fransk. Det engelske sprog har derfor mange ord med fransk-latinsk oprindelse. Normannerne indførte en effektiv administration og et velordnet lensvæsen i England, hvor stormændene svor troskab direkte til kongen. I princippet ejede kongen al jord i landet, men forleiede den til sine stormænd, der igen kunne foretage videreførelser til lavere-rangerende riddere. Under 250 personer, næsten alle normannere, kontrollerede næsten al jorden i England. Angelsakserne (og skandinaverne i England) blev reduceret til fæstebønder under de fransktalende, normanniske herrer. I 1086 var kun cirka 5 procent af Englands jord i angelsaksisk besiddelse. Kilden til jordejerskabet i 1086 er den detaljerede fortegnelse over al jord og bebyggelse i England, *The Domesday Book*, som Vilhelm lod udarbejde dette år med henblik på skatteopkrævning og afklaring af ejerrettigheder til jorden. Det er et enestående dokument, der vidner om Vilhelms stærke kontrol med landet. Kirken kom tilsvarende under normannisk kontrol, idet de angelsaksiske biskopper blev afsat og erstattet med normannere. Normannerne skabte en stabil engelsk stat og beherskede landet gennem deres kontrol med militær og kirke.

Normanniske borge

Øverst: En rekonstruktionstegning af en normannisk motte-borg med bailey.

Nederst: Londons berømte borg Tower. Vilhelm Erobreren byggede hurtigt et stort netværk af borge rundt omkring i England for at sikre sig kontrol med landet. De første borge rejstes på få uger, ofte midt i angelsaksiske byer, hvor en masse huse blev revet ned for at give plads til borgen. Borgene var såkaldte motter, dvs. borge, der bestod af et tårn bygget i tømmer, omgivet af en palisade på toppen af en, om nødvendigt kunstigt anlagt, bakketop, meget gerne omgivet af en voldgrav og suppleret med en bailey, dvs. en forborg med nyttebygninger og huse til borgens mandskab, omgivet af voldgrav og palisader. Senere udskiftedes træbygningerne og -palisaderne med stenhuse og -mure.

Tower of London byggedes formentligt først som en motte-borg straks efter 1066. I 1078-1087 byggedes det nuværende centrale tårn, White Tower, i kalksten fra Caen i Normandiet. Murene omkring White Tower stammer fra 1200-tallet.

Mordet på Thomas Becket

T.v.: Mordet på ærkebiskop Thomas Becket i Canterbury Cathedral 1170 (miniaturemaleri i engelsk håndskrift fra cirka 1250). T.h.: Et af mange glasmalerier fra Canterbury Cathedral fra starten af 1200-tallet, der viser miraklerne ved Thomas Becket's grav. Glasmaleriet fortæller historien om en gal mand, der måtte slæbes til helgenens grav bundet på hænderne, råbende og skrigende, og tvunget fremad med stokkeslag. På billedet er han helbredt efter at have tilbragt en nat ved helgenens grav og knæler i bøn foran helgenegraven, mens rebet og stokkene, der blev brugt til at få ham til kirken, ligger smidt til side under ham.

Den katolske kirke udråbte Thomas Becket til helgen i 1173, og der skal have fundet mange mirakuløse helbredelser sted ved påkaldelsen af hans hjælp. I 1220 blev hans lig flyttet til et imponerende helgenskrin beklædt med guld og ædelsten og placeret i kirkens Treenighedskapel. Helgenskrinet og helgenens jordiske rester blev destrueret i 1538 under den engelske reformation på kong Henrik 8.s befaling. Det skulle være slut med katolsk helgentro og med dyrkelsen af en person, der havde sat sig op imod kongemagten.

Det engelske kongehus' franske identitet og ambitioner

De normanniske konger af England beherskede fortsat Normandiet og havde solide rødder i Frankrig. Det engelske kongehus' franske identitet blev endda forstærket, da det i 1150'erne erhvervede enorme områder i det vestlige

Frankrig gennem ægteskab og arv. Kongerne opholdt sig op til 1200 mere i Frankrig end i England, og Henrik 2. og Richard 1. blev begge begravet i Frankrig (i henholdsvis 1189 og 1199). De engelske konger var dog som hertuger af Normandiet formelt undersåtter under den franske konge, og det blev derfor et mål

at frigøre sig fra den franske overhøjhed. Det førte til en konflikt med det franske kongehus, der endte med engelske nederlag i starten af 1200-tallet og tab af de fleste franske besiddelser, blandt andet Normandiet. Tilbage forblev kun Gascogne i Sydvestfrankrig og den vigtige havneby Bordeaux. Herefter gled konflikten mellem det engelske og det franske kongehus for en tid ind i et roligere leje – indtil 1337.

Magtkamp mellem kongemagt og kirke

Middelalderens samarbejde mellem kongemagt og kirke udviklede sig i 1100- og 1200-tallet i det meste af Vesteuropa til en konflikt, fordi kirken søgte at frigøre sig fra kongemagtens kontrol, mens kongerne kæmpede for at sikre deres magt og en fast og centraliseret administration. I England modsatte ærkebiskoppen af Canterbury, *Thomas Becket*, sig kong Henrik 2.s forsøg på at bevare kontrollen over kirken og blev myrdet foran højalteret i domkirken i Canterbury i 1170. Henrik 2. (*Henry II*, 1154-1189) blev tillagt et moralsk medansvar for mordet og måtte bagefter ydmyge sig og udøve bodsøvelser ved Becket's grav i Canterbury Cathedral. Kongemagten blev svækket af mordet, og svækkelsen fortsatte under Henrik 2.s efterfølgere som konger.

Magna Charta 1215 og etableringen af det engelske parlament

Henrik 2.s sønner var begge optagede af mislykkede og dyre krige. Richard 1. Løvehjerte (*Richard Lionheart*, 1189-1199) tog på korstog i Det Hellige Land 1190-1192, og både han og broderen Johan uden Land (*John Lackland*, 1199-1216) førte bagefter krig i Frankrig og mistede de fleste af deres besiddelser der. Derefter tvang utilfredse stormænd kong Johan til at underskrive en håndfæstning, *Magna Charta*, i 1215, som begrænsede kongens magt til at

udskrive skatter og til at fængsle frie mænd uden lov og dom. Den engelske adels og kirkes privilegier blev fastslået, og kongens råd, en forsamling på cirka 25 stormænd, skulle godkende skatteudskrivninger og kunne tale for hele det engelske folk. Denne stormandsforsamling blev starten til det, der udviklede sig til det engelske parlament i løbet af 1200-tallet. Magna Charta introducerede også det juridiske begreb *Habeas Corpus*, der gav fængslede borgere visse retskrav. Magna Chartas regler gjaldt dengang kun for den engelske overklasse, men med senere udvidelser af borgerbegrebet op igennem århundrederne ses Magna Charta i dag som et vigtigt element i demokratiets historie. Retssikkerhed er en af hjørnestenene i det moderne demokratiske retssamfund.

I løbet af 1300-tallet fandt parlamentet sin form som en slags stænderforsamling med Overhuset (*The House of Lords*) for højadelens og kirkens repræsentanter og Underhuset (*The House of Commons*) for lavadelens og købstædernes repræsentanter. Parlamentet havde ret til at udskrive skatter og fungerede desuden som landets højestet. Lavadelens og købstædernes repræsentanter blev valgt til Underhuset, men valget var stærkt begrænset. For landområdernes vedkommende fastsatte en lov fra 1430, at der kun var stemmeret til folk, der ejede eller lejede jord, der gav en årlig indkomst på mindst 40 shillings: et betydeligt beløb efter tidens forhold. Og i byerne var stemmeretten tilsvarende stærkt begrænset. Først i 1832 fik en større del af befolkningen valget til parlamentet.

Den almindelige befolkning havde ingen del i den politiske magt, men magthaverne måtte dog hele tiden frygte landets store flertal af bønder. En skatteudskrivning i 1381 gav anledning til et voldsomt bondeoprør, men bagved oprøret lå også arbejderes og håndværkeres

▲ En illustration fra cirka 1470, der viser John Ball (i midten til hest), en oprørske præst, der prædiker for de engelske oprørere i 1381, anført af Wat Tyler (forrest til venstre i rød dragt). Kilderne citerer John Ball for den berømte sætning: "Da Adam pløjede og Eva spandt, hvem var da en herremand?" Flagene er dels det engelske flag (rødt kors på hvid bund), dels Plantagenet kongernes banner (med de engelske løver og de franske liljer): Oprørerne insisterede på at være kongetro. Illustration fra 1400-tallet fra Jean Froissarts Chroniques.

generelle utilfredshed med deres lønninger og vilkår og livegne bønders utilfredshed med deres ufrihed. Oprørerne besatte London i to dage og myrdede ærkebiskoppen af Canterbury og fremmede håndværkere. Oprøret blev neutraliseret med tomme løfter og lederne myrdet. Den bestående samfundsorden overlevede, men var midlertidigt rystet.

Hundredårskrigen 1337-1453: Englands franske konger bliver englændere

I 1337 eksploderede konflikten mellem England og Frankrig igen, da Englands Edvard 3.

(*Edward III*, 1327-1377) gjorde krav på den franske kongetitel, og dermed magten over hele Frankrig. Resultatet blev *Hundredårskrigen* 1337-1453, der blev et opgør både mellem de engelske og franske kongehuse og mellem forskellige franske stormænd. Ud over de engelske kongers besiddelser i Frankrig og krav på den franske kongemagt kæmpede englænderne også for at holde det franske og flamske marked åbent for engelsk uld- og tekstileksport.

Det var ufatteligt kostbart for englænderne at holde en hær i felten i Frankrig med lange forsyningslinjer og med smitsomme sygdomme,

◀ Tv.: Søslaget ved Sluys i 1340, hvor englænderne besejrede den franske flåde i et typisk middelalderligt søslag, hvor skibene var jaget fast til hinanden, og soldaterne entrede hin andens skibe og kæmpede mand til mand på dækkene.

▼ Nedenfor: Slaget ved Crécy 1346, som også endte med en klar engelsk sejr og kostede cirka 10.000 franskmænd livet, mod kun nogle få hundrede englændere. De engelske sejre i begge slag skyldtes især dårlig fransk lydelse og dødbringende beskydning fra engelske langbueskytter. Illustrationer fra 1400-tallet fra Jean Froissarts Chroniques.

der plagede hærene, og i 1453 vandt franskmændene den endelige sejr. Dermed mistede den engelske kongemagt alle sine besiddelser i Frankrig, undtagen Calais (der gik tabt i 1558) og Kanaløerne. Herefter opgav den engelsk-normanniske kongefamilie og overklasse deres franske identitet og blev "englændere". Engelsk afløste fransk som det officielle sprog i England.

Rosekrigene 1455-1485

Efter nederlaget i Hundredårskrigen i 1453 blev England ramt af en serie borgerkrige, *Rosekrigene*, 1455-1485. Navnet skyldes, at de to grene af det engelske kongehus, slægterne York og Lancaster, der kæmpede om magten, førte våbenskjolde med henholdsvis en hvid og en rød rose. Krigene endte med *Slaget på Bosworth Field* i 1485, hvor Richard 3. af York (*Richard III*, 1483-1485) blev besejret af Henrik 7. Tudor (*Henry VII*, 1485-1506).

Rosekrigene blev udkæmpet af hære på op mod 10.000 mand og kostede en stor del af det

engelske aristokrati livet. Den almindelige befolkning var ikke særligt involveret i kampene, men var plaget af opløsningen af lov og orden og derfor parate til at acceptere den stærke kongemagt, der kom ud af krigene.

Siden 1200-tallet havde der været en vis magtdeling mellem kongemagten og parlamentet i England, men efter Rosekrigene kom den nye kongeslægt, *Tudorerne* (1485-1603), til at stå i spidsen for en stærkere og mere

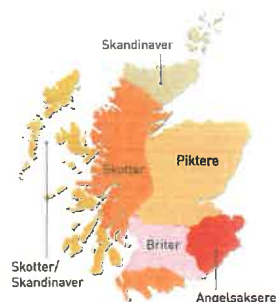
Wales bringes under engelsk kontrol

Wales (eller *Cymru*) havde været en del af den romerske provins Britannia, men undgik den angelsaksiske erobring af England i 400-tallet og beholdt derfor sit eget keltiske sprog, walisisk (kymrisk). Wales var delt i rivaliserende småstater og blev bortset fra årene 1057-1063 aldrig samlet til én stat. Grænsen mellem waliserne og angelsakserne markeredes med det 129 kilometer lange voldanlæg Offa's Dyke (efter kong Offa (757-796) fra den angelsaksiske nabostat Mercia). Kristendommen kom til Wales i romertiden, og fra 400-tallet til 700-tallet kristnedes hele landet gennem omvandrende missionærer og munke. Området var fattigt og økonomien næsten udelukkende baseret på selvforsyning, kvægavl og primitivt, ekstensivt agerbrug. Fra romertiden og op til omkring 1000 var der ingen rigtige byer i Wales og ingen pengeøkonomi.

Den normanniske erobreren af England, Vilhelm Erobreren, overlod grænseområdet ved Wales til nogle af sine stormænd, der i de såkaldte *Welsh Marches* fik frie hænder til at føre grænsekrig mod waliserne. Wales' historie handler herefter om gradvist voksende engelsk kontrol med landet.

Det walisiske lavland i syd kom under engelsk-normannisk kontrol allerede sidst i 1000-tallet. Normannerne anlagde byer som Cardiff og Swansea, borge, klostre og godser, hentede engelske indvandrere til Wales og lagde den walisiske kirke ind under den engelske kirke. Det walisiske sprog blev fortrængt til Midt- og Nordwales, hvor waliserne bevarede en vis selvstændighed de næste 200 år, men stadigvæk var opsplittet i småstater.

Wales blev endelig erobret i 1277-1283 under kong Edvard 1. (*Edward I*, 1272-1307). Den dræbte walisiske fyrste *Llywelyn ap Gruffydds* hoved blev båret på spyd gennem London i

Skotlands folkeslag

Skotlands etniske grupper i den tidlige middelalder: skotter, briter, angelsaksere, pikttere og skandinaver. Skotlands oprindelige befolkning var de keltiske folkeslag, pikttere, briter og skotter. Skotterne delte det gæliske sprog med den keltiske befolkning i Irland og var måske indvandret til det vestlige Skotland fra Irland i 200- og 300-årene. Angelsaksere fra England trængte ind i Skotland sydfra i 400-600-årene, mens skandinaverne trængte ind nord- og vestfra i 800-tallet. Det skotske folk skabtes i middelalderen ved en sammensmeltning af vidt forskellige folkeslag.

1282 og sat op over porten til Tower. Erobringen blev sikret med en række store engelske borge. Uden om disse voksede der nye byer op, og pengeøkonomi og engelsk lovgivning spredtes gradvist. Wales blev dog ikke styret som en enhed, og der var ofte oprør og uro.

▲ Orkney- og Shetlandsøerne var blevet bosat af norske vikinger og var under norsk-dansk overherredømme indtil 1469. Til ind i 1700-tallet talte folk på øerne stadigvæk norn, et skandinavisk sprog, der lignede færøsk. Sankt Magnus-katedralen i Kirkwall på Orkney står som et minde om den norske tid. Den norske jarl af Orkney og Shetland, Ragnvald den Hellige, startede byggeriet i 1137, men kirken stod først færdig efter cirka 300 år. Kirken er indviet til Ragnvalds onkel Magnus Erlendsson, der også havde været jarl på øerne, men var blevet myrdet i 1115 og bagefter helgenkåret af den katolske kirke.

Skotland bliver en stat

Da romerne erobrede England og Wales i 1. århundrede efter Kristi fødsel, angreb de også Skotland (Latin: *Caledonia*). Men romerne opgav erobringen, fordi det ikke kunne betale sig. I stedet opførte de 122-128 e.Kr. *Hadrians Mur*, en 120 kilometer lang mur med fæstningsanlæg fra kyst til kyst, for at holde de skotske stammer ude.

Ligesom England og Wales var Skotland oprindeligt ikke nogen samlet stat, og ordet "skotter" som betegnelse for Skotlands befolkning opstod først i den tidlige middelalder, hvor de forskellige etniske grupper samlodes i én stat. Der var dels keltiske folkeslag (pikttere, briter og skotter), dels angelsaksere og skandinaver. Angelsaksere trængte ind i det sydlige Skot-

land i 400-600-tallet, men Skotland kom aldrig under hverken romersk eller angelsaksisk herredømme. Skotlands samling kom først som et resultat af det pres, de skandinaviske vikinger lagde på Skotland i 800-tallet.

Vikingerne angreb Skotlands kyster fra slutningen af 700-tallet, og norske vikinger begyndte i løbet af 800-tallet at slå sig ned i det nordlige Skotland (især på øgrupperne: Hebriderne, Orkney og Shetland) – og i forlængelse heraf også på Isle of Man i Det Irske Hav og i det østlige Irland omkring Dublin. I den tidlige middelalder var de skotske øer underlagt to små vikingefyrster, jarlen af Orkney og kongen af Man, som begge anerkendte den norske konge som deres overhoved.

Vikingeangrebene førte til, at Skotland be-

gyndte at samle sig under en konge, *Kenneth MacAlpin*, i 843. Staten gik først under navnet *Alba* og strakte sig i starten næppe videre end til de keltiske stammer i højlandet, men det blev indledning til samlingen af staten Skotland.

Samlingen var stort set gennemført i 1034, selvom øgrupperne i nord forblev under norsk overhøjhed, indtil Norge efter en mislykket flådeekspedition i 1266 måtte anerkende Skotlands kontrol med Hebriderne og Isle of Man. Orkney- og Shetlands-øerne forblev endda norske helt frem til 1469, hvor de blev givet af kong Christian 1. af Danmark og Norge som medgift ved hans datters bryllup med Jakob 3. af Skotland. Samlingen af Skotland kom endelig på plads i 1493, da den halvt selvstændige MacDonald-klan i Nordvestskotland blev bragt under kongemagtens kontrol. Skotland kristnedes fra 500- og 600-tallet af en række missionærer, ikke mindst ireren *Skt. Columba*, der grundlagde et betydningsfuldt kloster på øen Iona i Vestskotland i 565.

Skotland fra 1050 til 1500: Engelsk indflydelse og skotsk selvstændighedskamp

Skotland var ligesom Wales økonomisk og befolkningsmæssigt underlegent over for det større og rigere England, som det kom under indflydelse fra og flere gange i konflikt med.

Den engelske indflydelse voksede fra sidst i 1000-tallet, efter at *Malcolm 3. Canmore* (1058-1093) havde erobret magten fra den fra Shakespeares stykke så berømte og berygtede *Macbeth* (1040-1057). Omkring 1070 giftede Malcolm 3. Canmore sig med en angelsaksisk-engelsk prinsesse, Margrethe (*Margaret*), der medvirkede til at gøre engelsk til talesprog ved det skotske hof i stedet for gælisk og sørgede for, at den skotske kirke rettede ind efter den romersk-katolske kirke i resten af Europa. I

starten af 1100-tallet indførte Skotland feudale regeringsformer efter normannisk-engelsk forbillede, og en række normanniske adelsfolk fik len i landet. Skotland begyndte at orientere sig mod det mere moderne England, men forholdet mellem de to lande var samtidig præget af jævnlige konflikter.

Edvard 1. af England, der erobrede Wales, erobrede også Skotland i 1297, hvorefter de følgende år blev præget af skotternes kamp for selvstændighed. Oprørslederen *William Wallace* blev henrettet i London i 1305, men *Robert 1. Bruce* (1306-1329) besejrede englænderne og sikrede selvstændigheden i *Slaget ved Bannockburn* 1314. Presset lettede noget, da englænderne fra 1337 til 1485 blev optaget af Hundreårskrigen i Frankrig og af de engelske borgerkrige, Rosekrigen. Skotterne allierede sig med Englands hovedfjende, Frankrig, og fornyede alliancen mange gange til ind i 1500-tallet.

Den engelske kulturelle indflydelse var stadig stor, selvom Skotland ikke blev underlagt England politisk. Det engelske sprog trængte frem i landet, og det keltiske sprog, gælisk, blev efterhånden næsten kun talt i højlandet. Jakob 4. (*James IV*, 1488-1513) var formentlig den sidste skotske konge, der kunne tale gælisk, og allerede fra midten af 1300-tallet var engelsk landets officielle sprog.

Den skotske kongemagt var generelt svag. Flere af kongerne i perioden var mindreårige, Robert 3. (1390-1406) var lam efter et fald fra en hest, og David 2. (1329-1371) og Jakob 1. (*James I*, 1406-1437) blev fanget og holdt fængslet i mange år af englænderne, indtil der blev betalt løsesum.

Skotland fik fra 1326 et parlament ligesom England med deltagelse fra højadel, lavadel og borgerskab. Samfundsformen i det engelsktalende lavland lignede det feudale samfunds-

▲ Edinburgh i Braun & Hogenbergs "Civitates orbis terrarum" 1581 efter et træsnit i Raphael Holinsheds "Chronicle" fra 1574. Til venstre Edinburgh Castle, til højre Holyrood Palace under bjergets Arthur's Seat. Imellem de to bygninger ligger Edinburghs hovedgade, High Street ("The Royal Mile") med St. Giles-katedralen. Den middelalderlige bymur med byporte og tårne omkranser byen.

system i England med agerbrug, godsejere og fæstebønder, mens samfundsformen i det gælisk-talende højland var baseret på kvægavl og på *klansystemet*.

Ordet klan betyder "børn" og afspejler, at klansamfundet var baseret på et virkelig eller påstået familieskab mellem klanens medlemmer. MacDonald-klanens medlemmer skulle for eksempel allesammen stamme fra en fælles forfader, Donald. Klanhøvdingene modtog afgifter fra deres undersåtter, omtrent som en godsejer i lavlandet eller England, men klanens medlemmer havde en traditionsbestemt ret til en andel i klanens fælles jord, som en fæstebønde ikke havde. Klanhøvdingene havde en

traditionel pligt til at sikre deres undersåtter beskyttelse og økonomisk sikkerhed.

De største skotske købstæder i middelalderen (Edinburgh, Aberdeen og Perth) lå på østkysten, hvorfra der var adgang til at handle med det europæiske fastland. De fleste byers borgere var oprindeligt indvandrere fra England og Frankrig, Flandern og Tyskland. Glasgow voksede op omkring byens bispedømme og katedral fra 1100-tallet. Skotlands første universitet, St. Andrews Universitet, blev grundlagt i 1411 med de franske universiteter som forbillede; senere i 1400-tallet fulgte Glasgow Universitet og King's College i Aberdeen.

Skotland i 1500-tallet og personalunionen mellem Skotland og England i 1603

Skotlands historie fra middelalderen, med en svag kongemagt og mindreårige regenter, fortsatte i 1500-tallet. De jævnlige konflikter med England og alliancen med Frankrig fortsatte også.

Skotland blev også berørt af reformationen og splittet mellem katolikker og protestanter, der hver for sig søgte støtte i udlandet: katolikkerne i det katolske Frankrig, og protestanterne i England. Den skotske protestantisme adskilte sig dog fra den engelske ved at være overvejende *presbyteriansk*, dvs. gå ind for en calvinistisk-orienteret kirke, i modsætning til den bispestyrede, halvkatolske, anglikanske statskirke i England.

I 1546 lod Skotlands katolske magthavere en protestantisk prædikant brænde på bålet som kætter. De skotske protestanter blev betragtet som kættere, men også som engelsk-venlige landsforrædere. Henrettelsen udløste et protestantisk oprør, der måtte nedkæmpes med fransk hjælp. Kravet om en reformation af den skotske kirke voksede sig dog stærkere, og i 1559 vendte prædikanten *John Knox* tilbage fra eksil som reformationens leder. Katolske kirker og klostre blev plyndret og ødelagt, og der udbrød en borgerkrig mellem protestanterne, støttet af England, og Skotlands katolske regering, støttet af Frankrig. Krigen endte med en

◀ John Knox (cirka 1510-1573), var oprindeligt katolsk præst, men blev i 1540'erne overbevist af reformationens idéer. Knox blev taget til fange af franske tropper i Skotland under nedkæmpelsen af et protestantisk oprør og var galejslave i Frankrig 1547-1549. Derefter levede han i landflygtighed i England, hvor han deltog i den engelske reformation, og i Geneve i Schweiz, hvor han arbejdede som præst for den engelske menighed i byen og traf reformatoren Jean Calvin. Knox vendte tilbage til Skotland i 1559 og kom til at lede den skotske reformation og organisere den skotske kirke efter calvinistisk-presbyterianske retningslinjer. Portræt fra Theodore Beza: "Icones" (1580).

protestantisk sejr og det skotske parlaments vedtagelse af reformationen i Skotland i 1560 – med en presbyteriansk kirke, i overensstemmelse med John Knox' idéer. Hermed var det slut med den gamle skotsk-franske alliance og den franske indflydelse i landet.

Landets katolske dronning *Maria Stuart* blev væltet ved et oprør i 1567, fængslet og tvunget til at træde tilbage fra tronen til fordel for sin lille søn *Jakob 6*. Året efter flygtede Maria Stuart til England. Hendes tilhængere fortsatte borgerkrigen i Skotland indtil det endelige nederlag i 1573. Presbyterianismen sejrede som skotsk statsreligion.

Maria Stuarts oldefar var Henrik 7. af England, og hun havde arveret til den engelske trone og kunne være et katolsk alternativ til dronning Elizabeth 1. Hun blev derfor holdt som statsfange i England i 19 år, indtil hun blev henrettet i 1587 på grund af sin deltagelse i en katolsk sammensværgelse. Da Elizabeth døde uden arvinger i 1603, blev Maria Stuarts søn Jakob 6. til gengæld valgt til engelsk konge (med det engelske kongenavn Jakob 1. *James I.*). De to lande var dermed i en *personalunion*.

Med fælles konge forhandlede England og Skotland om at indgå en statsunion, men forhandlingerne brød sammen, og de to lande forblev to forskellige stater, med et fælles statsoverhoved. Toldgrænsen mellem Skotland og England bestod, og skotsk handel fik ikke

adgang til de efterhånden betydelige engelske kolonier. Kong Jakob tog fast ophold i sit største og rigeste land, England, og kom først tilbage på besøg i Skotland i 1617.

Englands borgerkrige og revolutioner i 1600-tallet

1600-tallet blev præget af flere opgør mellem kongemagten og parlamentet i England. Konflikten kompliceredes af, at den blev blandet sammen med reformationstidens religiøse stridigheder mellem katolikker, anglikanere og puritanere.

Maria Stuart

Blair's Memorial Portrait of Mary, Queen of Scots (ukendt maler, starten af 1600-tallet) fortæller om en dramatisk kvindeskæbne på reformationstiden. Maria Stuart (Mary Stuart, dronning af Skotland 1542-1567) blev dronning blot en uge gammel i 1542. Allerede i 1544 blev hun trolovet med den franske kronprins Frans og sendt til Frankrig og opdraget der. Hun blev gift i 1556, og fransk dronning, da han blev konge i 1559. Men Frans (2.) døde allerede i 1560, og parret fik ingen børn. Hvis ægteskabet var lykkedes, ville det have betydet en forening af Skotland og Frankrig under den samme kongeslægt og en alvorlig trussel mod England. Tilbage i Skotland som dronning i 1561 kom den katolske Maria Stuart øjeblikkeligt i konflikt med den nye reformatoriske bevægelse i Skotland omkring John Knox. Maria blev fængslet og tvunget til at træde tilbage fra tronen i 1567 til fordel for sin søn Jakob 6. (James VI af Skotland – senere James I af England). I 1568 flygtede Maria Stuart til England, men blev holdt i fængsel her i 19 år, indtil hun blev halshugget 44 år gammel i 1587. Henrettelsen krævede tre hug med øksen. Maria Stuart blev først begravet i Peterborough, men i 1612 fik hendes søn Jakob 6., der altså blev konge af både Skotland og England, hende genbegravet i Westminster Abbey i London.

Billedet viser Maria, der forbereder sig på sin henrettelse – med krucifiks om halsen og i højre hånd og bønnebog i venstre hånd. Henrettelsen ses i scenen til venstre. Til højre ses hendes ledsagere, Jane Kennedy og Elizabeth Curle, der skulle hjælpe hende op på skafottet. Jane Kennedy holder et hvidt klæde i hånden, som hun skulle binde for Maria Stuarts øjne, inden øksen skulle falde. Øverst til venstre ses det skotske våbenskjold med den stejle løve. Elizabeth Curle betalte for at få billedet malet, som en martyrfremstilling af Maria Stuart og et stykke katolsk propaganda.

massakrerede britiske kolonister og allierede sig med de engelske royalister under den engelske borgerkrig. Efter sejren i borgerkrigen slog Cromwell fra 1649 hårdt ned på de irske oprørere. Afgrøder blev brændt af, så folk sultede ihjel. I byerne Drogheda og Wexford blev indbyggerne massakreret, og titusindvis blev deporteret som straffefanger til Bermuda og Barbados. Tabene af menneskeliv var ekstreme i Irland, cirka 600.000 ud af en befolkning på 1,4 millioner. I 1653 var Irland erobret efter fire års krig. Bagefter fik over 12.000 soldater fra parlamentshæren betalt deres løn med konfiskeret jord i Irland. Resterne af det irsk-katolske jordejende aristokrati forsvandt.

I 1689 landede den året før afsatte konge, Jakob 2., med en fransk hær i Irland, hvor han fik støtte i landets katolske befolkning, men i 1690 led han nederlag til den protestantiske Vilhelm 3. i *Slaget ved Boyne* i det østlige Irland. Jakob 2. flygtede til Frankrig, og irerne kom igen under hård engelsk undertrykkelse og blev udsat for nye jordkonfiskationer og en ny skotsk-protestantisk indvandrbølge. I årene efter blev der vedtaget en lang række love, der sikrede de engelsk-anglikanske magthavere total kontrol med Irland. Katolikker blev udelukket fra offentlige embeder og fra stemmeret og valgbarhed til det irske parlament. Magten lå hos protestanterne, der udgjorde cirka 10 procent af befolkningen, og var mellem dem endda koncentreret hos de engelsk-anglikanske godsejere, det irske parlament (som kun den lille protestantisk overklasse havde valgret til) og den engelske vicekonge. I praksis var Irland en koloni, der blev fastholdt i et økonomisk underordningsforhold, som leverandør af fødevarer og arbejdskraft til kolonimagten Storbritannien.

Jonathan Swift

Jonathan Swift (maleri af Charles Jervas, cirka 1718). Den engelsk-irske præst og forfatter Jonathan Swift (1667-1745) er især kendt for sin satiriske, fiktive rejseskildring "Gullivers rejser" (*Gulliver's Travels*, 1726). Han var født af engelske forældre i Dublin og uddannedes på det engelsk-oprettede universitet i Dublin, Trinity College, og på Oxford Universitet. I London gjorde han politisk karriere, indtil han i 1714 blev anglikansk domprovst ved St. Patrick's Cathedral i Dublin. I "Klædehandlerens breve" (*The Drapier's Letters*, 1724) og "Et beskedent forslag" (*A Modest Proposal*, 1729) satiriserede han skarpt over den engelske mishandling og udsugning af Irland. Han foreslog for eksempel sarkastisk at afhjælpe den udbredte sult og fattigdom i Irland ved at opføde og slagte fattigfolks børn, for så bagefter at sælge kødet til rige mennesker.

▲ Livet i det skotske højland, på de skotske øer og i det meste af Irland var helt anderledes end i England. Et eksempel er de traditionelle "blackhouses", som var normale til langt ind i 1800-tallet. Enkelte var endda i brug til helt op i 1970'erne. De var bygget med dobbelte vægge af natursten og tætnet med jord og mos. Taget blev båret af træbjælker og dækket med tørv. Gulvet var normalt et stampet jordgulv. Huset rummede både mennesker og dyr, havde én indgangsdør og ingen vinduer. Midten af huset var forbeholdt ildstedet, men der var ingen skorsten, som røgen kunne slippe ud af. I stedet trak røgen ud gennem taget, og der var mørkt og røgfyldt indenfor. Her huse fra Hebriderne.

Skotland i 1600-tallet:

En sårbar økonomi

Under den engelske borgerkrig i 1640'erne havde Skotland først kæmpet imod Karl 1. og derefter allieret sig med ham mod det engelske parlament. Dermed var Skotland en af taberne og blev besat. I 1652 dikterede det engelske parlament en union mellem England, Skotland og Irland med et fælles britisk parlament for de tre lande, men unionen ophævedes igen i 1661, da kongedømmet i England blev genindført, og Skotland fik sit parlament og sin lokalregering tilbage.

Genindførelsen af kongedømmet betød, at

konflikten mellem de skotske presbyterianere og den britiske kongemagt, der ville gennemtvinge en bispestyret ("*episkopal*") kirke i Skotland, dukkede op igen. Konflikten varede frem til "Den Glorværdige Revolution" i 1688, hvor presbyterianerne støttede Vilhelm 3. og som følge heraf fik magten over den skotske kirke.

Omkring 1700 var der cirka 1 million indbyggere i Skotland, som overvejende levede af landbrug og kvægavl, suppleret med tekstilproduktion og handel med småskibe på Vesteuropa og Østersøen. Landet var økonomisk sårbart, og sytten dårlige høstår i træk 1696-1713 skabte stor fattigdom og udbredt nød – og

medvirkede til den betydelige skotske udvandrings og bosættelse på beslaglagt jord i Irland.

Skotland forsøgte at deltage i tidens internationale storhandel med kompagnier og kolonier, men havde ikke ressourcerne til det. Et skotsk handelskompagni forsøgte i 1698-1700 at oprette en skotsk koloni "Caledonia" i Panama, men de udsendte skotske kolonister led af sult og sygdomme og blev til sidst jaget ud af spanierne. Koloniseringsforsøget kostede omkring 2.000 skotter livet. Kun få vendte levende hjem, og alle de investerede penge var tabt. Lektionen var tydelig: Skotterne gjorde klogere i at alliere sig med englænderne.

Unionen mellem England og Skotland 1707: Storbritannien

Samtidig med Skotlands økonomiske problemer begyndte ledende engelske politikere at arbejde for en statsunion med Skotland. Dronning Anne (1702-1714), den sidste Stuart-regent i England og Skotland, havde ikke nogen arvinger. Derfor havde det engelske parlament allerede i 1701 udpeget en tysk og protestantisk sidegren til det engelske kongehus, *Huset Hannover*, som arvinger til tronen. Skotland kunne imidlertid som en selvstændig stat vælge en anden tronfølger, for eksempel den fordrevne og nu afdøde Jakob 2.s søn, dronning Annes katolske halvbror *James Edward Stuart*. Han støttedes af Frankrig, og hans eventuelle udnævnelse ville føre til en farlig sikkerhedspolitisk situation for England, der var i krig med Frankrig 1702-1713. Den engelske politiske elite arbejdede derfor for en egentlig union mellem England og Skotland. I Skotland var der stor folkelig modstand, men det meste af eliten var tilhængere af unionen. En del medlemmer af det skotske parlament blev bestukket med penge og titler, og i 1707 vedtog det skotske parlament unionen med 110 stemmer mod 47. Det

skotske parlament blev nedlagt, og Skotland fik i stedet repræsentanter i det fælles britiske parlament i London.

Den nye statsdannelse kaldtes *Storbritannien*, og man indførte et fælles møntsystem og et fælles unionsflag, 'Union Jack'. Skotland beholdt dog sin egen lovgivning og retsvæsen, og den skotske presbyterianske kirke fik garanteret sine rettigheder. Skotlands interesse i unionen var især den frie adgang til det engelske marked og de engelske kolonier med de heraf følgende muligheder for økonomisk vækst. Unionen åbnede for en stor skotsk eksport af uld, kul, salt, tekstiler og kvæg til England – og for skotsk deltagelse i den engelske kolonihandel. Det kom dog til at tage en del år, før skotterne mærkede større positive virkninger af unionen. I stedet skabte nye skatter og afgifter grobund for utilfredshed og såkaldt jakobittiske oprør.

Jakobittiske oprør i Skotland 1688-1745

Jakobitterne var tilhængere af den afsatte engelske konge Jakob 2. og hans efterkommere: sønnen *James Edward Stuart* (1688-1766) og sønnesønnen *Charles Edward Stuart* (1720-1788). De var katolikker og fik støtte i det overvejende katolske Irland. I Skotland var der få katolikker, men jakobittismen blev støttet af flere højlandsklaner. De gælisk-talende højlandsklaner, for eksempel MacDonald-klanen, kæmpede for at bevare deres traditionelle samfundsstruktur og jord i en konflikt med de centrale myndigheder og den konkurrerende Campbell-klan. Jakobittismen blev et samlingspunkt for alle, der var i opposition til den britiske centralmagt og den presbyterianske kirke i Skotland.

Jakob 2. var blevet afsat i 1688 og jakobittiske oprørere slået ned i Skotland i 1690. Efter unionen i 1707 forsøgte først Frankrig i 1708 og

derefter Spanien i 1719 at sætte hære i land i Skotland og befri landet i hans søn James Edward Stuarts navn, men begge forsøg mislykkedes. Jakobitterne forsøgte at gøre oprør med udgangspunkt i det skotske højland i 1715-1716 og 1745-1746. I 1745 lykkedes det oprørshæren at trænge ned i England og true magthaverne i London, inden jakobitterne blev besejret i *Slaget ved Culloden* nær Inverness i det skotske højland, hvor cirka 1.000 oprørere blev dræbt mod 50-60 dræbte på regeringssiden. Efter slaget fulgte straffeekspeditioner med plyndringer og afbrændinger af gårde i højlandet, henrettelser, landsforvisninger, deportationer og fængslinger samt konfiskation af våben og landområder. Den skotske højlandskultur blev undertrykt og kilt og sækkepibe forbudt. Slaget ved Culloden betød jakobittismens død og afslutningen på de skotske højlandsklaners politiske magt.

Jakobitterne havde mødt udbredt sympati i Skotland i 1715 på grund af skotternes modstand mod unionen og de nye skatteopkrævninger, men i 1745 var støtten betydeligt mindre. Skotland var begyndt at mærke de positive virkninger af unionen, i form af en bedre økonomi. Skotske købmænd og skibe deltog i handelen over Atlanterhavet, Glasgow blev et centrum for Amerikahandel og for tobaks- og bomuldsindustri, og der var fine karrieremuligheder i den britiske hær og i det britiske kolonirige.

Skotland industrialiseres

Skotland tog fuld del i den industrielle udvikling fra 1760'erne. Der blev ryddet jord og boliger, og dermed også fjernet mennesker, for at gøre plads til fårehold, minedrift og teglværker, og landbefolkningen flyttede ind til byerne. Der opstod en tekstilindustri som i England, og senere i 1800-tallet fulgte kanaler, jernbaner, kulminer, metalindustri og skibsværfter.

Særligt Glasgow blev en moderne industriby, med mange irske, og efterhånden også italienske, østeuropæiske og jødiske indvandrere, og overhalede Skotlands traditionelle hovedstad Edinburgh som den største by i Skotland. I lavlandets landbrug forsvandt det gamle landsbyfællesskab, ligesom ved enclosure-bevægelsen i England. Færre, større gårde fik samlet og indhegnet deres jord og øgede produktiviteten med moderne driftsformer og redskaber. Folketallet steg ligesom andre steder i Europa i perioden, og en halv million mennesker udvandrede fra Skotland. Da Skotland ligesom Irland rantes af kartoffelpesten, blev der i modsætning til Irland hjulpet hurtigt og effektivt.

I 1855 stod Skotland for en fjerdedel af den britiske jernproduktion. 1870 til 1913 øgedes Skotlands kulproduktion fra cirka 15 millioner tons til cirka 42 ½ millioner tons. 1913 var et rekordår for skotsk skibsbygning: ¾ af britisk skibsbygning fandt sted ved Clyde-floden i blandt andet Glasgow. Skotland var da fuldt integreret i det industrialiserede Storbritannien. I 1900 var der næsten 4½ millioner indbyggere i Skotland.

Højlandskulturen og skotsk identitet

Fyrré år efter *Slaget ved Culloden* 1746 var faren for oprør drevet over, og den britiske regering løsnede grebet om højlandet. Kiltforbuddet blev ophævet i 1782, og de konfiskerede landområder givet tilbage til deres tidligere ejere

mod en mindre betaling i 1784.

Det skotske højland blev nu inddraget i den moderne økonomi. Klanhøvdingene forvandlede til britiske godsejere, der nedlagde de gamle landsbysamfund i højlandet og udlagde jorden til fåreavl. Der var store penge at tjene på uld til industrien. Klanhøvdingene solgte tit jorden videre til rigmænd sydfra. De almindelige medlemmer af klanerne havde ingen juridiske rettigheder til jorden og fik heller ingen hjælp fra statsmagten. Befolkningen udvandrede til byerne i lavlandet eller til Amerika, levede som husmænd af smålandbrug kombineret med fiskeri, eller søgte ind i den britiske hær, hvor højlandsregimenterne blev eliteenheder allerede fra 1750'erne. Især Hebriderne og den vestlige del af Højlandet blev et fattigt udkantsområde, der ligesom Irland leverede råstoffer og arbejdskraft til det rigere Sydsotland og England.

Sidst i 1800-tallet måtte skotsk landbrug rationalisere på grund af et stort udbud af billigt oversøisk korn og kød, hvor kornpriserne faldt med over 20 procent. Mange fåregræsningsområder i Højlandet blev opgivet og kom i stedet til at henligge som en træløs ørken og næsten kun udnyttet til overklassens jagt på hjorte og ryper. 1880'erne var der udbredt uro blandt de fattige husmænd i højlandet ("crofters"), særligt i 1882 i *The Crofters' War*. Det førte til vedtagelsen 1886 af husmandsloven, *The Crofters' Act*, som forbedrede de skotske husmænds vilkår ved at sikre dem deres fæstegårde, og der blev nedsat en kommission, der skulle sikre husmændene rimelige fæstevilkår.

Samtidig med klankulturens undergang efter 1745 begyndte der paradoksal nok en dyrkelse af den gamle højlandskultur. Romantiske briter begyndte at se det smukke og dramatiske i højlandskabet, som før blev set som frastødende og uciviliseret. Og fra sidst i 1700-tallet

Ossian, den skotske barde

"Ossian. Den gamle blinde skotske barde synger til harpen sin svanesang" (maleri af den danske maler Nicolai Abildgaard 1782, Statens Museum for Kunst). Allerede i 1760'erne udgav den skotske forfatter James Macpherson (1736-1796) en række digte, som foregav at være skrevet af den blinde, gælske barde Ossian og genfundet og oversat af Macpherson. I virkeligheden var det Macphersons egne gen- og videredigtninger af gamle irske og gælske ballader. Digtene blev en stor international succes, da de ramte tidsånden og den begyndende romantik og interessen for det "uspulerede" og "ægte".

Orangeordenen

Den protestantiske, unionistiske Orangeorden paraderer 2016 under politi-eskorte på Crumlin Road i Belfast. Ordenen blev grundlagt i Nordirland i 1795 som et antikatoisk broderskab og optager stadigvæk kun mænd. Ordenens medlemmer må ikke gifte sig med katolikker eller deltage i en katolsk gudstjeneste. En stor del af unionistpartierne repræsenterer i det britiske og det nordirske parlament er medlemmer af Orangeordenen, og tallet kunne være større, hvis ordenen også optog kvindelige medlemmer. Hvert år fejrer ordenen den protestantiske sejr i Slaget ved Boyne 12. juli 1690. Navnet Orangeordenen kommer af sejrherren Vilhelm 3.s tilnavn: William of Orange. De årlige marcher går ofte gennem katolske områder og fremprovokerer regelmæssigt sammenstød.

mennesker livet. Hertil kommer cirka 40.000 sårede og et hav af psykiske skader og mén. Mange i Nordirland lider stadig af posttraumatisk stress.

Et enkelt betydeligt protestantisk-unionistisk parti, *The Democratic Unionist Party (DUP)*, nægtede at stole på IRA og stod uden for aftalen indtil 2006, hvor de tilsluttede sig magtdelingen i Nordirland. Herefter skete der det paradoksale, at de to tidligere yderliggående partier, det protestantiske DUP, og det irsk-nationalistiske *Sinn Féin*, vandt valgene over de mere moderate partier, der var gået i spidsen for magtdelingsaftalen. DUP og Sinn Féin deltes om regeringsmagten i Nordirland frem til 2017 og udviste stor ansvarlighed og samarbejdsvilje i forhold til tidligere. Den britiske beslutning i 2016 om at forlade EU undergravede imidlertid den hårdt tilkæmpede stabilitet i Nordirland og vakte ny usikkerhed om provinsens fremtid.

▲ Det stolte, romantiske Skotland: Edinburgh Military Tattoo er en årlig udfoldelse af skotsk national identitet og stolthed, der siden 1950 er blevet afholdt hvert år i august. I de seneste år med op mod 1.000 deltagere, over 210.000 tilskuere og med millioner af tv-seere verden over. Faste indslag er blandt andet "The Massed Pipes and Drums", med et 100-mands sækkepibe- og trommeorkester, og "The Lone Piper", hvor en ensom sækkepibespiller står på muren på Edinburgh Castle og spiller ud over byen.

Skotsk og walisisk nationalisme

Den irske kamp for selvstyre sidst i 1800-tallet og den irske selvstændighed i 1921 smittede af i Wales og Skotland, hvor der i slipstrømmen på den irske nationalistiske bevægelse også dukkede walisiske og skotske nationalistiske bevægelser op med krav om selvstændighed. I Wales stiftedes partiet *Plaid Cymru* ("Wales-partiet") i 1925, og i Skotland stiftedes nationalistpartiet i 1928 og tog i 1934 navnet *The Scottish National Party (SNP)*. Ingen af partierne fik betydning før i 1960'erne, hvor *Plaid Cymru* fik valgt sit første medlem af det britiske parlament i 1966 og *SNP* i 1967. I et krisvalg i britisk politik i oktober 1974 nåede *Plaid Cymru* op på 3 og *SNP* på hele 11 parlamentsmedlemmer.

Forklaringerne på de nationalistiske partiers gennembrud skal findes i de store forandringer

i 1960'erne med afindustrialisering, urbanisering, sekularisering, ungdomsoprør og indvandring og i den økonomiske og politiske krise fra 1973. Globaliseringen og finanskrisen fra 2008 har også haft en virkning. Det har medvirket til at skabe en opbrudsstemning, hvor mange vælgere søger alternativer til de dominerende partier.

Tabet af det britiske imperium og Storbritanniens reduktion til en andenrangsstormagt efter Anden Verdenskrig har gjort det mindre tiltrækkende for waliserne og skotterne at blive i unionen. Skotland kunne desuden fra 1970'erne henvise til, at den britiske olieproduktion lå i den skotske del af Nordsøen. Et selvstændigt Skotland ville kunne håbe på at beholde indtægterne fra Nordsøen.

Som følge af presset fra de to nationalistpartier foreslog Labour-regeringen i 1979 dannel-

sen af lokale parlamenter i Skotland og Wales. De to parlamenter skulle kun have begrænsede beføjelser, men modstandere af forslaget i Labours parlamentsgruppe gennemtvang, at det skulle vedtages ved folkeafstemninger i Wales og Skotland med et flertal, der udgjorde mindst 40 procent af det samlede vælgerkorps. I Wales faldt forslaget overbevisende, mens der i Skotland var et lille flertal, men en for lav stemmeprocent, så forslaget også faldt her.

Nederlaget ved folkeafstemningerne i 1979 kunne have betydet de to nationalistpartiers død, men Thatcher-regeringens konfrontationssøgende og stærkt liberalistiske politik fra 1979 mødte kraftig modstand i Wales og Skotland og skabte ny opbakning til især SNP. I årene med konservativ regering i Storbritannien 1979-1997 blev det konservative parti nærmest udslettet i Skotland. Da De Konservative havde stort flertal i England, kunne de fortsætte deres politiske linje uden om flertallet i Skotland. Det skabte opbakning til idéen om skotsk selvstyre eller selvstændighed, og næsten hele den skotske offentlighed samlede sig bag et krav om selvstyre under

”

Labours leder 1983-1992, Neil Kinnock (født 1942), var valgt i Wales, men var imod walisisk selvstyre. Ved folkeafstemningen i 1979 udtalte han provokerende:

”Mellem midten af det 16. århundrede og midten af det 18. århundrede havde Wales praktisk talt ingen historie overhovedet, og selv før da var det [bare] historien om landlige banditter, som var blevet ophøjet ved at blive kaldt for fyrster.”

en ”Constitutional Convention” i 1989. Imod var kun de skotske konservative og SNP, der ikke ville nøjes med selvstyre, men have fuld selvstændighed.

Selvstyreordningerne fra 1999

Tony Blairs Labour-regering udskrev nye folkeafstemninger om skotsk og walisisk selvstyre i 1997, og begge blev vedtaget ved folkeafstemninger, omend med et minimalt flertal og en lav stemmeprocent i Wales. I 1999 valgtes de første lokalparlamenter. Det skotske selvstyre havde større beføjelser og større opbakning end det walisiske, hvad der afspejlede de nationalistiske bevægelers styrke i de to lande. Det skotske parlament fik blandt andet ret til at opkræve skat til finansiering af sin lovgivning. Det walisiske parlament har ingen ret til at opkræve skatter og oprindeligt ingen ret til at udstede sine egne love, men fik det i et begrænset omfang efter en ny folkeafstemning i 2011, igen med lav valgdeltagelse.

I 2011 fik Plaid Cymru kun 11 ud af de 80 pladser i det walisiske parlament. I 2007 blev SNP det største parti i Skotland, og i 2011 fik det absolut flertal med 69 ud af 129 mandater. SNP’s valgsejre skyldtes voksende utilfredshed med Tony Blairs og Labours politik, som gjorde det muligt for SNP med en socialdemokratisk-orienteret politik at tage stemmer fra Labour.

Folkeafstemningen om skotsk uafhængighed 2014 og dennes følger

Efter valgsejren i 2011 fik SNP udskrevet en folkeafstemning om fuld skotsk selvstændighed i 2014. Mottoet for modstanderne af selvstændighed var ”stronger together”. Resultatet blev 55,3 procent nej mod 44,7 procent ja til selvstændighed. Det var et tæt løb, og i valgkampens sidste dage lovede de britiske

▲ Tilhængere af skotsk uafhængighed marcherer i Edinburgh 21. september 2013 med kiltklædte sækkepibe- og trommespillere i spidsen og med bannere og skotske flag: det skotske kongeflag med en rød løve på gul bund og det skotske nationalflag med Sankt Andreas-korset på blå bund. Midt i demonstrationstøget ses også et walisisk flag: den røde drage over et grønt og et hvidt felt.

politikere Skotland endnu større selvstyre inden for unionen. SNP forsøgte imidlertid at holde fast i idéen om skotsk selvstændighed.

SNP vandt 56 af de 59 skotske pladser i det britiske parlament ved valget i 2015. Da briterne stemte for Brexit i 2016, var der et klart flertal i Skotland for at blive i EU, og det gav ny luft til kravet om skotsk selvstændighed. Skulle englænderne have lov til at tvinge Skotland til at forlade EU? SNP krævede en ny skotsk folkeafstemning om selvstændighed, så Skotland kunne blive i EU. Ved det britiske parlamentsvalg i 2017 gik SNP dog tilbage til 35 mandater, men ved parlamentsvalget i 2019, da Brexit var ved at blive til virkelighed, vandt SNP igen en ny sejr med 48 mandater, og fik dermed ny styrke til deres krav om skotsk selvstændighed.

Walisisk identitet og nationalisme

Wales’ nationale identitet er væsentligt svagere end Skotlands. Wales har været forenet med

England i meget længere tid end Skotland, har ikke nogen fortid som selvstændig stat og bevarede heller ikke sin egen lovgivning og kirke efter unionen med England. Til gengæld har Wales bevaret sit oprindelige keltiske sprog, selvom det engelske sprog vandt frem i Wales efter industrialiseringen, og skolevæsenet fremmede det engelske sprog. Ved folketællingen i 2011 kunne 15 procent af den walisiske befolkning både tale, læse og skrive walisisk. I Skotland er det kun en procent, der aktivt taler gælisk i dag. Det walisiske sprog er paradoksalt nok en af svaghederne ved den walisiske nationalisme. Waliserne er splittede mellem to sprog, og mange engelsksprogede oplever Plaid Cymru som et parti for de walisisktalende. Walisisk nationalisme svækkede også af, at Wales har en stor, stærk og traditionel arbejderklasse, der er knyttet til det britiske Labour-parti.